

SZAKDOLGOZAT

SZABÓ KATA
emberi erőforrások szak

Budapest
2023

A SZAKDOLGOZAT TARTALMI KIVONATA

A munkanélküliség alakulása Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig

Szabó Kata

Emberi erőforrások, alapképzés, levelező tagozat

Agrár- és Élelmiszergazdasági Intézet

Közgazdaságtani és Természeti Erőforrások Tanszék

Belső témavezető: Dr. Naárné Dr. Tóth Zsuzsanna, egyetemi docens,

Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem

Magyarországon a rendszerváltást követően megszűnt a teljes foglalkoztatás és megjelent a munkanélküliség. A munkanélküliség létszámát 1992-től lakossági felvételek segítségével becsülik meg. A munkanélküliség kezelése és csökkentése, kulcsfontosságú a gazdaság és a társadalom stabilitása, fejlődése szempontjából. Alakulásának nyomon követése segít megérteni a gazdaság és a munkaerőpiac aktuális állapotát, segít beazonosítani, mely területek, régiók a legérintettebbek, és mely társadalmi csoportok a legsérülékenyebbek. Ezáltal segíthet a jövőbeli hatékonyabb foglalkoztatáspolitikai programok kidolgozásában.

Szakedolgozatomban a rendelkezésre álló források és statisztikai adatok alapján összegeztem, hogy évről évre hogyan alakult a munkanélküliség hazánkban. Mik voltak a legfőbb változások a munkaerőpiacon, milyen korúakat, neműeket, milyen iskolai végzettségűeket érintett a leginkább, és fókuszáltam arra, hogy milyen sajátosságai alakultak ki a magyar munkaerőpiacnak, amik a mai napig jellemzik. Ehhez kapcsolódik primer kutatásom, ami által a jelenlegi munkaerőpiaci helyzetről szerettem volna képet kapni, és bizonyítani feltételezéseimet a kérdőívemre és a mélyinterjúra kapott válaszok alapján.

A munkanélküliség alakulását áttekintve látható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők kisebb arányban voltak munkanélküliek, mint az alacsonyabb végzettségűek, és minél magasabb végzettséggel rendelkeztek, annál kevésbé veszélyeztetettek a munkanélküliséggel. A kérdőívem eredménye is igazolta, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők kevésbé érintettek a munkanélküliséggel, és leginkább a fiatal pályakezdő fiatalok küzdenek elhelyezkedési gondokkal.

A munkanélküliség nem csak az iskolai végzettséggel és az életkorral van összefüggésben, hanem a lakóhellyel is. Feltételezésem volt (H1), hogy a jelenlegi magyar munkaerőpiacnak

gyengesége, hogy továbbra is fennállnak a nagy regionális különbségek. A budapesti lakosok kivétel nélkül úgy gondolják lakóhelyükön sok a munkahely. Az ország más területein élők között azonban már többen vannak, akik szerint nem könnyű az elhelyezkedés a lakóhelyükön, ami igazolta, feltételezésemet. A tartósan munkanélküliek, és az alacsony iskolai végzettségűek aránya magasabb a fejletlenebb hátrányos helyzetű régiókban, az alacsony iskolai végzettségűek pedig ezekre a területekre koncentrálódnak, ahol a migráció nagyon alacsony intenzitású, hiányoznak az ingázási lehetőségek, a helyi munkaerőpiacok ennek következtében rendkívül zártak. Ezt többen említették a kitöltők közül a munkaerőpiac gyengeségeként. A migrációs lehetőségeket növeli a magasabb végzettség, a fiatal kor, és a családnélküliség, amit a kérdőív eredménye is igazolt.

Feltételezésem volt továbbá (H2), hogy jelenleg nehéz Magyarországon munkát találni. Ezt a fentebb említettek alapján a társadalom egészére vetítve feltételeztem. Ezt azonban az egyéni kutató munkám eredménye nem igazolta. A kérdőívemet kitöltők többsége szerint nem igaz, hogy nehéz lenne állást találni. Túlnyomó többségük azonban felsőfokú végzettséggel rendelkezik és budapesti lakóhelyű, 25-35 év közötti, akik munkaerőpiaci szempontból a legelőnyösebb helyzetűek, így az eredmény rájuk vonatkozóan reprezentatív, a társadalom egészére nem tud az lenni.

A magyar munkaerőpiac kilencvenes években kezdődő, és azóta állandósult problémája, hogy a felnőtt népesség nagy része marad távol a munkaerőpiactól. Kérdőívem ezért tartalmazott az inaktivitásra vonatkozó kérdéseket, a válaszok alapján a kitöltők nagy része kevésbé érintett, csak a gyermekvállalás időtartamára maradt otthon maximum 3 évre, illetve jellemzően a felsőfokú tanulmányok idejére. Az oktatás expanziója az egész munkaképes korú népességre hatással volt, és összefüggésbe hozható vele az 1992-1998 közötti aktivitás csökkenés egynegyede.

A 2000-es évekre kisebb problémát jelentett a munkanélküliek létszáma, mint a munkanélküliként töltött idő hossza. Az alacsony foglalkoztatottság, az alacsony munkanélküliség, és az inaktívak magas aránya a munkaerőpiac állandósult jellemzői lettek. Az idősök foglalkoztatását sikerült növelni a nyugdíjkorhatár emelésével, ami a társadalombiztosítási rendszer fenntarthatósága érdekében elengedhetetlen volt, azonban újdonságként jelent meg a munkanélküliség a pályakezdő diplomások között, mert az idősebbek tovább maradtak a munkaerőpiacon, valamint a munkaerőkereslet és a képzési kibocsátás nem volt összhangban, ezért hosszabb idő volt állást találni pályakezdőként.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek kevesebb rá az esélye, hogy tartósan munkanélküliek legyenek, a kitöltők többsége nem is jelzett vissza időszakot, amikor egy évnél

tovább keresett volna állást, általában maximum 3 hónapot töltöttek munkanélküliként, ami nagyjából az ellátás időszakát fedi le. A kérdőívem eredménye bizonyította, azt a hipotézisemet (H3), hogy a magyar munkaerőpiacra régóta jellemző sajátosságok, mint a magas inaktivitás, tartós munkanélküliség a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket kevésbé érinti, és az ő csoportjuk a legvédehetőbb a konjunkturális változásokkal szemben.

A 2008 őszi kiébredt gazdasági válság hatására a magyar gazdaság 2009 második negyedében érte el a mélypontot. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők voltak a legvédehetőbbek a válság hatásaival szemben. A foglalkoztatás csökkenés leginkább a szakmunkás végzettségű, és az ország nyugati területein élő férfiakat érintette. A válság miatt egyre jobban növekedett a külföldön munkát vállalók száma, 2013 utolsó negyedére közel 100 ezren magyarországi lakóhelyüket megtartva külföldön vállaltak munkát.

Feltételezésem volt (H4), hogy a magyar munkaerőpiacot érintő veszély a külföld elszívó ereje, mert az alacsony bérek miatt nehezen tud versenyezni a nyugat-európai munkaerőpiaccal, ezért sok fiatal nyitott a külföldi lehetőségek irányába. A kérdőívem eredménye ezt bizonyította, mert a kitöltők többsége szívesen dolgozna külföldön, ha lenne rá lehetősége, illetve a mélyinterjú során a munkáltatók is beszámoltak róla, hogy érzékelik a külföld elszívó erejét.

A válság utáni gazdasági fellendülés több munkaerőt igényelt a megnövekedett vásárlóerő miatt. 2016-ban megjelent a nagyobb mennyiségű kielégítetlen munkaerő-kereslet, a hazai munkaerőpiac kezdett kínálatiból inkább keresletivé válni. Az 1950-es évek népes korosztálya elérte a nyugdíjkorhatárt, és helyükre sokkal kevésbé népes korosztályok léptek, valamint az intenzívebbé vált nemzetközi migráció is éreztette hatását. A munkaerőhiány következtében a külföldi munkavállalók jelenlétét egyre inkább igényelte a gazdaság. 2015-höz képest 2019-re megduplázódott a legalább 5 fős vállalkozások által foglalkoztatott nem magyar állampolgárok száma. Az iskolai végzettség foglalkoztatásra gyakorolt hatása csökkent a megnövekedett munkaerő-keresletnek köszönhetően.

Az alacsony iskolai végzettségűek azonban a legkitettebbek a konjunkturális változásoknak, válság esetében először ők veszíthetik el az állásukat, mint ahogy történt ez a korona vírus járvány berobbanásakor is. A munkaidő csökkentés a fizikai munkakörökre volt jellemző, a szellemi foglalkozásúak nagy része távmunkában dolgozott otthonról, változatlan munkaidőben. A járvány okozta munkaerőpiaci következmények kevésbé voltak súlyosak, mint a 2008-as gazdasági válság idején, viszont sokkal koncentráltabban érintette az egyes gazdasági területeket. A turizmus és vendéglátás, a kulturális szolgáltatások területeit, valamint a kisvállalkozásokat, az alacsony iskolai végzettségűeket és a nőket jobban sújtotta. A kérdőívet

kitöltők többsége azt jelezte vissza, hogy foglalkoztatását nem befolyásolta érdemben a járvány és zavartalanul tudta otthonról végezni a munkáját. 2021-ben a foglalkoztatási ráta négy évtizedes csúcstra ért, és sikerült meghaladnia az EU-s átlagot.

A jelenlegi munkaerőpiac gyengesége, hogy a munkavállalók elégedetlenek a hazai bérekkel, ezért sem sikerül a fiatal munkavállalókat itthon tartani, sokan inkább külföldön vállalnak munkát. Veszélyt jelent a kivándorlás, mert az elöregedő társadalom következtében egyre fenyegetőbb az utánpótlás hiány. A fiatal szakképzettek itthon maradása fontos lehetőség a munkaerőpiac számára. A munka és a magánélet egyensúlyának biztosítása érdekében még mindig nem elég elterjedt a részmunkaidős foglalkoztatás, illetve a munkaidő rugalmasabb kezelése és a home office lehetőségének biztosítása a munkáltatók részéről. A kisgyermekes anyukákat továbbra is sokszor éri diszkrimináció a munkaerőpiacon. A munkaerőhiány ellenére a kitöltők válasza alapján pályakezdőként továbbra is nehéz elhelyezkedni, a munkavállalók a tapasztalatot túlértékeltnek tartják. Munkáltatói oldalon gyakori a magas adóterhek miatti adó megkerülés, a szürke és fekete foglalkoztatás.

Az egyéni kutatási eredményem alapján a magyar munkaerőpiac erőssége, hogy sok a munkalehetőség, és könnyű elhelyezkedni. Ezt azonban csak a fővárosra és a nagyobb városokra sikerült bizonyítanom. A hátrányos helyzetű településeken élő, alacsony iskolai végzettségűek sokkal érintettebbek a munkanélküliség és inaktivitás által. A hátrányos helyzetűek mobilitásának növelése égető fontosságú, és nagyon komplex feladat. Szükséges lenne hozzá a munkaerőpiaci intézményrendszer reformjára, ahol a megfelelő szakképzettséggel, motiváltsággal és szociális érzékenységgel rendelkező szakemberek hasznos szolgáltatásokat és tényleges segítséget tudnának nyújtani a munkanélküliek számára, egy számukra sokkal átláthatóbban működő rendszer keretein belül.